

עיר	כניסה	יציאה	ר"ת
ירושלים	16:26	17:17	17:49
תל אביב	16:22	17:14	17:44
חיפה	16:22	17:13	17:44
באר שבע	16:26	17:17	17:49

שבת מקץ תשפ"ג

גיליון
רצז

תורת החכמים

גיליון שבועי להנחלת תורת
רבותינו חכמי ספרד זצ"ל

יוצא לאור על ידי מכון חכמי ספרד רח' הרב צבאן 9 נתיבות

טל' 077-5535280 | פקס 077-5535281 | מייל toratsfarad@gmail.com

מיהו בעל דינים של השבטים?

הם יצאו את העיר לא הרחקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלם למה שלמדתם רעה תחת טובה: הלא זה אשר ישטה אדני בו והוא נחש ינחש בו הרעתם אשר עשיתם: וישגם וידבר אלם את הדברים האלה: ויאמרו אליו למה ידבר אדני בדברים האלה חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה: הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנב מבית אדניך כסף או זהב: אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים: ויאמר גם עתה כדברכם הן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקים: וימחרו ויורדו איש את אמתחתו ארצה ויפתחו איש אמתחתו: ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת בנימן: ויאמר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר פמני (מד, ד-יב, טו)

ביתו, ומאחר שהוא ממונה על כל אשר בבית, הרי שדינו כשומר שכר שלא באונס שחייב בגניבה, ולפיכך החיוב לשלם ליוסף על גניבת הגביע מוטל על ממונה, וממילא עליו מוטל לדון ולהפטר מהם, ולא יוכלו לומר לו שאין להם עסק עימו. **וכאשר** השיג השליח את השבטים, ויידבר אלם את הדברים האלה, ואמר להם כפי מה שיוסף ציוה עליו שיאמר, הלא זה אשר ישטה אדני בו והוא נחש ינחש בו, וכיון שאני ממונה על כל אשר בבית, ובכלל זה על הגביע, הרי שיש לי דין של שומר שכר עליו, וכיון שנגנב, הרי שאני חייב לשלם על הגביע, ועל כן הרעתם אשר עשיתם לי, כי מאחר שאקבע על גניבתכם, על כן אינכם יכולים להיפטר בטענה שאין לכם עסק עמי.

ואכן, הודו השבטים לדברי השליח, שיש להם לדון עמו ולא עם יוסף, ועל כן אמרו לו הן כסף וגו', כלומר, אמת הדבר שעלינו לדון עמך בעניין הגביע, אבל אין לך כל סיבה לחשוד בנו, שהרי אפילו כסף שלך שהיה בידינו נמנענו מלקחתו, וא"כ איך מלאך לבד לחשוב שנגנב מבית אדניך כסף או זהב.

ובזה יובן, מה שאמרו השבטים לשליח ויגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים, ולא ליוסף, וגם השליח א"ש ימצא אתו יהיה לי עבד, ולא ליוסף, שמאחר שהוא בעל דינם, הרי שהם צריכים להיות עבדים לו.

והנה, כשנמצא הגביע, חשבו השבטים, שבכך שהסכימו עם השליח שהוא בעל דינם, כשיטבע אותם אח"כ לשלם כפל על הגביע, יוכלו להפטר בטענת לא היו דברים מעולם. ואף שהשליח ראה את הגביע בידם, בכל זאת מאחר שהוא בעל דין, הרי הוא נוגע בדבר ואינו נאמן להעיד שראה את הגניבה בידם. ולכן כאשר הלכו לביתו של יוסף, לא חששו שיתחייבו בכפל. אולם, כשהגיעו לביתו, התחכם יוסף ואמר להם הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר פמני, וכיוצא בזה, לא כדברכם שהשליח הוא בעל דינכם, ויכולים אתם להכחיש את דבריו ולומר שהגניבה לא נמצאה אצלכם, אלא אני הוא בעל דינכם ועליכם לדון עמי, וזאת מאחר שהגביע מיועדת לניחוש, והיא אינה תחת השגחתו של הממונה אלא בהשגחתו, ומאחר שהוא אינו בעל דינכם, הרי שנאמן הוא להעיד שהגביע נמצא אצלכם, ועל כן חייבים אתם גם בכפל. [א.ה. נראה ככוונת רבינו, שעד אחד יש בכוחו לחייב שבועה על הכפל (עי' תוס' ב"ק מא: ד"ה מודה בקנס, ובתוס' שאנץ המובא בש"מ ט"ז, ומאחר שלא ישבעו, ישלמו כפל).]

רבינו, ש'המגיד משנה' דייק ממה שהרמב"ם הוסיף וכתב 'עושה דין עם הגנב', שהשומר עושה דין עם הגנב' ולא 'עם הבעלים', והיינו שאינו צריך לשלם לבעלים, אלא טורח ומביא את הגנב לדין, והגנב משלם לבעלים. משא"כ לפי רש"י, הביאור בגמ' שהשומר עושה דין עם הבעלים, היינו שמשלם להם, ואח"כ תובע את הגנב שישלם לו.

נמצא, לפי שיטת המ"מ, לדעת רש"י, אם הוכר הגנב, חייב השומר חנם לשלם לבעלים, ואח"כ תובע את הגנב, ועל כן נחשב לבעל דין של הגנב. ולדעת הרמב"ם אף שפטור השומר חנם, מ"מ חייבוהו חכמים לטרוח ולתבוע את הפקדון מהגנב. אשר על כן, נראה כי אם ירצה בעל הפקדון לדון בעצמו עם הגנב, לשיטת רש"י יכול הגנב לטעון אין לי עסק עמך, זאת כיון שאם השומר חייב לשלם לבעלים, הרי שהגנב אינו בעל דינו של הבעלים אלא של השומר. ואילו לדעת הרמב"ם, שהשומר רק תובע את הגנב לדין, והגנב משלם לבעלים, הרי שבעל הדין של הגנב הוא בעל הפקדון ולא השומר, ויכול הבעלים לומר, שהוא מוחל לשומר ואינו דורש ממנו להביא את הגנב לדין, אלא הוא עצמו יתבע את הגנב, ואין הגנב יכול לומר לו אין לי עסק עמך.

[א"ה.] עוד יש להקדים מש"כ התוס' שאנץ (הובא בש"מ ט"ז), שמה שאמרה הגמ' נגנבה באונס, הוא מכיון שהגמ' עוסקת גם ב'שומר שכר' שחייב בגניבה, לכן הוצרכה הגמ' להביא אופן שבו השומר שכר פטור, והיינו שנגנבה באונס ע"י ליסטים עם כלי נשק. אבל אם היינו עוסקים רק ב'שומר חנם', לא היה צורך להעמיד שנגנבה באונס, כי אפילו בגניבה שלא באונס, שומר חנם פטור.

עוד מקדים רבינו (עי' שו"ת מהר"ם אלשיך סי' ב), כי קשרת המופקד על בית אדונו והכל בידו, יש לו דין של שומר שכר, וחייב המשרת על כל גניבה בבית.

ומעתה, מבאר רבינו, כי יוסף חשש שאילו ישלח את אחד מעבדיו, ולא את הממונה המופקד על ביתו, כאשר יגיע אל השבטים, יאמרו לו שמאחר שדינו כשומר חנם, הרי שהם סוברים כסברת הרמב"ם, (כפי שפירש המגיד משנה) את דבריו, וכפי שדייק זאת רבינו בלשון הרמב"ם, שכאשר הוכר הגנב אין השומר חייב לשלם לבעלים, וא"כ הרי שאין להם עסק עימו אלא עם אדונו, וממילא לא יוכל השליח להכריחם לחפש בכליהם את הגביע ולחזור עמו למצרים, אלא יאמרו לו יבואו הבעלים אחרינו. לכן שלח יוסף את א"ש ימצא אתו יהיה לי עבד.

יש להבין, מה באה התורה להשמיענו בזה שיוסף שלח לרדוף אחר אחיו, את הממונה א"ש ימצא אתו יהיה לי עבד, ומה ההבדל אם שלח אותו, או את אחד מעבדיו שאינם ממונים על ביתו? עוד יש להבין, מה שאמרו השבטים ויגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים, שיש במשמעות דבריהם כי כוונתם שיהיו עבדים לשליח ולא ליוסף, וכן מוכח ממה שאמר השליח א"ש ימצא אתו יהיה לי עבד, ויש להבין מדוע שיהיה הגנב עבד לשליח ולא ליוסף?

ומבאר הגאון רבינו משה ישראל בספרו אפי משה (דיוש 1), בהקדים את מחלוקת אב"י ורבא בגמ' ב"ק (קח) בד"ה פקדון שניתן לשומר. נגנבה באונס והוכר הגנב, אמר אב"י, אם שומר חנם הוא, רצה עושה עמו דין, רצה נשבע, אם שומר שכר הוא, עושה עמו דין ואינו נשבע. רבא אמר, אחד זה ואחד זה, עושה עמו דין ואינו נשבע. ופירש רש"י, שהשומר משלם לבעלים וחוזר ונפרע מן הגנב, וביאור הדברים, שלדעת אב"י יכול השומר חנם לשלם לבעלים על הפקדון ולתבוע בב"ד את הפקדון מהגנב, או להשבע שהפקדון נגנב ופטור מלשלם לבעלים. ושומר שכר אינו יכול להשבע, אלא חייב לשלם לבעלים, ואח"כ יתבע את הגנב ולרבא בין שומר חנם ובין שומר שכר, אינם יכולים להיפטר בשבועה, אלא חייבים לשלם לבעלים, ואח"כ יתבע השומר את הגנב.

והרמב"ם בהל' שאלה (פ"ה ה"ו), פסק כרבא, וכתב, נגנב הפקדון באונס ואח"כ הוכר הגנב, אחד שומר חנם ואחד שומר שכר, עושה דין עם הגנב ואינו נשבע. וכתב המגיד משנה, שלשיטת רש"י, מה שאמרה הגמ' עושה עמו דין, היינו שהשומר עושה דין עם הבעלים ומשלם להם, וחוזר ופוער מהגנב. והביא את תמיהת המפרשים, איך יתכן לחייב את השומר, והרי הפקדון נגנב באונס. ובהכרח שהפירוש עושה עמו דין, היינו שהשומר עושה דין עם הגנב ומחייבו בבית הדין, והגנב משלם לבעלים. וכן דעת הרמב"ם. [א.ה. וטעם הדבר שעל השומר לדון עם הגנב, פי' הרמ"ה, הובא בש"מ ט"ז, מפני שכאשר הוכר הגנב, הרי השומר יכול להשתדל להוציא ממנו את הגניבה, ואם לא עושה כן הרי זו פשיעה שאף שומר חנם חייב בה].

והכסף משנה' תמה על דברי המגיד משנה, מה מצא בדברי הרמב"ם שלא כדברי רש"י, והלא דברי הרמב"ם הם כדברי הגמ' ממש, ומה שיש לפרש בדברי הגמ', שהשומר עושה דין עם הבעלים ומשלם להם, וחוזר ופוער מהגנב, אפשר גם לפרש בדברי הרמב"ם? ולא תירץ. ומבאר

רבינו משה ישראל (הראשון) זיע"א

מרבני שאלוניקי. ד"ת ממנו הביאו נכדו רבי אליהו ישראל בספרו 'שני אליהו' (דף סו ע"א), ונינו רבי מיכאל יעקב ישראל בספרו 'שנות ימין' (ח"ב דף קט ע"ד).

בשנת תע"י, יצא רבינו לשליחות מצוה לצפון אפריקה עבור עירי"ק צפת, ועבר דרך העיר רודוס שביוון, שם ביקשוהו ראשי הקהל כי יאות לכהן כרב בעירם. הבטיחם רבינו, שכאשר יסיים את שליחותו, יענה לבקשתם. ואכן, בשנת תע"ד התמנה לרב העיר. בעת שמינוהו השביעוהו שלא יצא ממקומם ללא רשותם.

שער הספר 'אפי משה' משנת תקפ"ח

בשנת תפ"א התבקש שוב על ידי חכמי צפת לצאת בשליחותם, אך ראשי הקהל ברודוס לא הסכימו לכך. בשנת תפ"ז התבקש ע"י פקידי איסטנבול שבטורקיה לצאת לשליחות מצוה עבור העיר ירושלים, ושוב ראשי הקהל לא הסכימו לכך, אך הפעם כתב רבינו (בספרו 'משאת משה' ח"א דף מז) תשובה ארוכה, בה הכריע שיכול הוא לקבל את השליחות. וזאת משני טעמים. טעם ראשון, שאני יוצא לשליחות מצוה ואדעתא דהכי לא נשבעתי, והטעם השני, שבעת שנשבע היו אנשי העיר סרים למשמעתו, אך לאחר מכן פשתה

שושלת הקודש לבית משפחת ישראל, העמידה דורות של גאוני עולם, מנהיגי ישראל, ומחברי ספרים חשובים בכל מקצועות התורה. חכמיה חיו ופעלו בעיר הקודש 'ירושלים', ב'רודוס' שביוון, וב'אלכסנדריה' שבמצרים. בהספד על אחד מבני השושלת, רבי מיכאל יעקב ישראל, כתב רבי חיים פלאגי בספרו 'דאה חיים' (ח"ב דף מה ע"א), וז"ל, 'זעולה על גביהן היות מגזע היחס והמעלה נושא משך הזרע כולם קדושים מלכי ישראל, מהרב הגדול המפורסם הרב 'משאת משה' (הוא רבינו), ואחריו הרב 'קול אליהו', ואחריו הרב 'מר ניהו ידבר', ואחריו הרב 'יעקב ישראל ז"ל'. בהמשך כתב, כי נתגלה לו בחלום, כי הסיבה שזכו משפחת ישראל שלא פסק כתר תורה מזרעם, הוא משום 'ששמרו ברית קודש, ועשו משמרת למשמרת שלא לטמאו בשום פנים'.

אבי השושלת הוא רבינו, רבי משה ישראל (הראשון), שנולד בשנת ת"מ לערך. על בית אביו לא ידוע לנו דבר, מלבד זה שלשב סבו קראו רבי משה, ונראה שהיה אדם גדול.

מקום לידת רבינו אינו ידוע. יש שכתבו, שמדברי החיד"א בספרו 'שם הגדולים' (בערכו של רבינו), המכנה את רבינו 'איש ירושלים', ומדברי נכדו רבי אברהם ישראל (בהקדמה לספר 'משאת משה' ח"ג) המכנה את זקנו 'תנא ירושלמא מיקרי ירושלים', יש מקום ללמוד שרבינו נולד בירושלים. ברם אין ראיה זו מספקת, כי יתכן שבזמן אחר בימי חייו התיישב בירושלים.

רבינו קיבל את תורתו מרבי אברהם יצחקי מח"ס שו"ת 'זרע אברהם'. על חביבותו בעיני רבו, אנו למדים ממה שכתב לו (שו"ת 'זרע אברהם' ח"ב סי' ח), 'אנוכי הרואה דבריך, חמיד לבאי, החכם השלם הדיין המצויין משה שפיר קאמרת, וכל אשר נשאת ונתת באמונה, בדברי הראשונים גם אחרונים ידיך לא אסורות, ובכל אשר כתבת והארכת לי הגדלת השמחה מראות עוצם תשוקתך'.

רבינו היה חתנו של רבי משה בן חביב, שהיה

המספחת, השנאת חנם במגורם בקרבם, הלא היא ברבת בני עמנו נהפכה השיטה ואיש המעוות בעיניו יעשה, ואין חכם בעירו רשאי לחדש דבר מעתה למשמרתה של תורה, ויש אשר הרים יד וכו', ויש אשר נכנס ביום השבת בספינה ויט אליה אל הדרך, ויש אשר לגלג עלי ברחובות קריה ובמושב לצים בדברים הרעים, ומי ראה את אלו ואלו ולא יחס לבבו לבית חללו, הא ודאי אומדנא דמוכח היא דאדעתא דהכי לא מחית איניש' וכו'. כשהציע את הדברים לפני רבני איסטנבול, הסכימו עמו, ורבינו עזב את רודוס.

בשנת תצ"א שב לרודוס עד שנת תצ"ח, אז עבר לאלכסנדריה שבמצרים, שם כיהן כרב העיר עד לפטירתו בשנת ת"ק. ברודוס הספידו רב העיר, תלמידו רבי ידידיה שמואל טארקיה (הובא בספרו 'קידוש ידיד' פר' מסעי).

רבינו חיבר את הספר שו"ת 'משאת משה' ג"ח, בו נושא ונותן עם גדולי רבני דורו, בהם רבי יהודה רוזאניס (מח"ס 'משנה למלך' על הרמב"ם) ורבי אפרים נבון (מח"ס 'מחנה אפרים' על הרמב"ם). כמו כן, חיבר רבינו את הספר 'אפי משה' (דרושים, ממנו נערך המאמר בעמוד הקודם). דרושים מרבינו הובאו בספר 'שני אליהו' לבנו רבי אליהו ישראל, וכן נותרו מרבינו חידושים על סדר הפרשיות בכת"י.

בניו הם רבי חיים אברהם (רבה של אלכסנדריה שבמצרים ואנקונה שבאיטליה, מח"ס 'אמרות טהורות' על הטור), רבי אליהו (רבה של אלכסנדריה, מח"ס 'שני אליהו' דרושים, ועוד), ורבי יצחק. חתנו הוא רבי מרדכי קרישפיין רבה של רודוס, מח"ס 'מאמר מרדכי' (ש"ס) ודברי מרדכי' (ש"ס וש"ע).

על צאצאי רבינו נמנו עוד חכמים גדולים רבים. שושלת הרבנים למשפחת 'ישראל' המשיכה לנהוג נשיאותה ברמה ברודוס עד הדור האחרון. רבה האחרון של רודוס היה רבי ראובן אליהו ישראל, שהינו דור עשירי לרבינו, ונלב"ע בשנת תרצ"ב.

**תורתו מגן לנו, היא מאירת עינינו
הוא ימליץ טוב בעדנו.**

לדעת חכמה ומוסר

הבא להיטהר מסייעים בידו מן השמים יוסף הוא השליט על הארץ (מב, ו)

וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול. ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת, קבעים ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. והקשו המפרשים (עי' פני יהושע שם ע"א), הרי 'טומאה הותרה בציבור', וא"כ היו ישראל יכולים להדליק נרות גם בשמן טמא, ומדוע נעשה להם נס?

ולפי האמור יובן, שמכיון שישאל לא רצו לסמוך על היתרים של 'שעת הדחק' אלא רצו לקיים את הדלקת המנורה לכתחילה בתכלית ההידור, לכן סייעו בידם מהשמים, וזכו לנס פך השמן.

רבי **עזריאל עטיה** (מכת"י)
קריית אתא, נתיבות, נלב"ע תשפ"ג

שזה בא מיד ה' בעצמו, ואת השפע הנוסף שמר יוסף באוצרותיו. ומה ששמרו המצריים באותן השנים, שזה הגיע מהשר של מצרים, הכל כלה ונרקב, וכל זה כדי שכאשר ירד יעקב למצרים, יהנה רק ממה שבא מיד ה' ולא ממה שבא מכוחות הטומאה. וזהו שאמר יוסף לאחיו שיאמרו לאביו 'שָׁמַנִּי אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל מִצְרַיִם' (בראשית מה, ט), שכל השפע של מצרים אינו מגיע דרך השר של מצרים, אלא 'יוסף הוא השליט על הארץ', וכל השפע בא דרכו בקדושה. **ומכאן** יש ללמוד, שאדם שרוצה להדר במצוות ולא לסמוך על היתרים של 'בדיעבד' או של 'שעת הדחק', משמים מסייעים בידו כדי שיוכל לקיים את המצוות בתכלית ההידור. **ובזה** יתבאר דברי הגמ' בשבת (כא:) 'שכשנכנסו יוונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל.

בפרקי דר"א (פרק כד) מובא, כי בשעה שהפיץ ה' את העמים בדור הפלגה, הביא את שבעים השרים של מעלה, ונתן ביד כל אחד ואחד מהם, שלטון על אומה אחת, ועם ישראל נפל בחלקו של ה', שנאמר 'בְּהִנָּחֵל עֲלֵינוּ גוֹיִם וְגוֹ': כִּי חֶלֶק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶלֶל נִחְלָתוֹ' (דברים לב, ח-ט).

ויש לשאול, כיצד יעקב, בחיר האבות, עזב את ארץ ישראל שעליה נאמר 'אַרְצָךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתָּה תָּמִיד עֵינֶי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִּׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה' (דברים יא, יב), וכל השפעתה היא מה בעצמו, וירד לארץ מצרים שהיא ארץ טמאה, וכל האוכל שנמצא בה מגיע ע"י שרו של מצרים אשר השפעתו היא מכוחות הטומאה?

ונראה שלכן הביא ה' על מצרים שבע שנות שָׁבַע גדול, שבנוסף לאוכל שבא ע"י שרו של מצרים, נוסף שפע גדול שלא כדרך הטבע,

הסיבה שיוסף נתן עצה לפרעה

וַעֲתָה יֵרָא פֶּרְעָה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם (מא, כג)

קשה, מאחר שקרא פרעה ליוסף כדי שיפתור לו את חלומו, היה עליו לפתור את החלום ולשתוק. ומה זה שהוסיף "וַעֲתָה יֵרָא פֶּרְעָה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם", שזהו כבר תפקידו של יועץ המלך ולא של פותר החלומות?

ונראה לבאר, כי אכן דברי יוסף "וַעֲתָה יֵרָא פֶּרְעָה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם", הם חלק מפתרון החלום. ובא לבאר לפרעה, מה הטעם שהראו את החלום הזה דוקא למלך מצרים ולא לאחד מהעם.

שהרי אם היה חולם החולם ההוא איש פשוט, היה ממלא את אוצרותיו בשנות השבע. ובשנות הרעב היה מפקיע שערים ומוכרם ביוקר. והיו העם מתקוממים נגדו, והורגים אותו וגוזלים את כל מה ששמר, שכבר נאמר "וְעַל פֶּת לָחֶם יִפְשַׁע גִּבֹּר" (משלי כח, כא). נמצא, שלא היתה מגיעה אליו תועלת במה שגילו לו בחלום שיבוא רעב, ואף לעולם לא נמצא תיקון, שהרי מי שאין בכוחו לחטוף או לשלם ביוקר לא יוכל לכלכל את בני ביתו בשנות הרעב.

לפיכך, הראו את החלום למלך, כי ביד המלך יש יכולת לפקח על ענייני המדינה ולהעמיד ממונים להכין אוכל לשנות הרעב, ולהכריז שאין רשות לאיש פרטי לאצור אוצרות מזון ולמכור אותם בשנות הרעב, ומאימת המלך לא יחטפו אוכל זה מזה, אלא יתחלק האוכל בשווה לכולם, ויש בזה תיקון העולם. לכן הוסיף ואמר "וַעֲתָה יֵרָא פֶּרְעָה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם".

פורת יוסף לרבי יוסף בן אדהאן טישטאן (מרוקו), נלב"ע תר"ו

אפילו לפי נימוסי מצרים ראוי יוסף להיות מלך

וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה אֶל עֲבָדָיו הִנֵּמְצָא כֹה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ (מא, לה)

פירש רש"י, שגם אם נלך ונחפש אדם כזה, לא נמצא. ויש להבין, מדוע הוצרך לומר פרעה לעבדיו כן, ולכאורה היה די לומר שיוסף הוא "איש אשר רוח אלהים בו"?

ויש להקדים מה שנשאל בשו"ת מהראנ"ח (ח"א ס' צח), על עיר שהסכימו למנות עליהם מנהיג ממקום אחר, בחושבם שאין איש מתוכם שראוי לכך, ואח"כ התברר להם שיש איש מתוכם שראוי לזה, אם יכולים לחזור בהם מהמינוי הראשון? והשיב, שפשוט הוא שיכולים לחזור בהם מהמינוי הראשון, שהרי הסבירות היא שעל דעת שיש איש מאנשי העיר הראוי לכך, לא הסכימו למינוי הראשון.

והנה פירש רש"י את דברי שר המשקים לפרעה "וְשָׂם אֶתְּנוּ נֶעֶר עֲבָרִי" (בראשית מא, יב), "זכתוב בנימוסי מצרים, שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים". וא"כ יש לבאר שפרעה חשש מעבדיו שיאמרו לו שאין למנות את יוסף למלך, שהרי זה סותר את נימוסי מצרים, ולפיכך הקדים לומר שיוסף אינו רק "איש אשר רוח אלהים בו", ויתכן שיש עוד אנשים כאלו בתוכנו, אלא גם אם נלך ונחפש אדם כזה לא נמצא, וא"כ ברור שעל דעת זה לא נכתב בנימוסי מצרים שעבד אינו מולך, ועל כן ראוי הוא למלוך.

רבי **אברהם בן עזרא** (השני, הובא בספר יד שלמה, דרוש א לשבת הגדול, לבנו רבי חיים שלמה) איזמיר (טורקיה), נלב"ע תקכ"א

הסימן שיוסף נתן לפרעה שפתרון החלום הוא אמת

וַיֹּאמֶר פֶּרְעָה אֶל יוֹסֵף אֲחֵרֵי הַיּוֹדִיעַ אֱלֹהִים אֵת כָּל זֶה (מא, כט)

יש לדקדק, מה בא לרבות יוסף בתיבת "כָּל"? **ונראה** לבאר, בהקדים מה שהביא רבי יחיאל היילפרין בספרו 'סדר הדורות' (אלף השלישי, ב' אלפים רכ"ח), שאחר שיוסף פתר לפרעה את החלום, "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ, מִי יֹאמֶר וְיִדְעַה כִּי דְבָרְךָ נְכוֹנָה? וַיֹּאמֶר אֶל הַמֶּלֶךְ זֶה לָךְ אוֹת, הִנֵּה אֲשַׁתְּךָ יוֹשֶׁבֶת עַל הַמִּשְׁבֵּר בְּיוֹם הַזֶּה, וְיִלְדָה לָךְ בֵּן וְשִׁמְחָת בּוֹ, וְהָיָה בְּצֵאת הַיֶּלֶד מִמְעֵי אִמּוֹ, וּמֵת בֶּנֶךָ בְּכוֹרְךָ אֲשֶׁר נִוְלַד לָךְ זֶה שְׁנַתִּים יָמִים, וְנַחֲמַת בִּילֶד הַיּוֹלֵד לָךְ הַיּוֹם".

ומעתה, יבואר שזהו שאמר פרעה "אֵת כָּל זֶה", בא לרבות שמלבד פתרון החלום, ידע יוסף גם מה יקרה בבית פרעה.

בנימין צעיר לרבי כדיר שלמה עטון גרבא (תוניסיה), באר שבע, נלב"ע תשל"ה

ההסבר של יוסף לעבדיו על שמחזיר כסף למי שנחשד בריגול

וַיֵּצֵא יוֹסֵף וַיִּמְלֵאוּ אֶת כָּלֵיהֶם בַּר וּלְהִשִּׁיב כֶּסֶף הֵם אִישׁ אֶל שֶׁקוֹ וְלָתֵת לָהֶם צִדָּה לְדֶרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן (מב, כה)

יש להבין, כיצד ציוה את עבדיו "לְהִשִּׁיב כֶּסֶף הֵם אִישׁ אֶל שֶׁקוֹ וְלָתֵת לָהֶם צִדָּה לְדֶרֶךְ" ולא חשש ממה שיאמרו לו עבדיו, הלא אנשים אלו חשודים בריגול, שהרי אמרת להם "מְרֻגְלִים אַתֶּם" (בראשית מב, יד), ואף כללאת אותם ב"מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (שם, יז) ולקחת מהם את שמעון. וא"כ מדוע אתה מצוה עלינו להשיב את כספיהם ולתת להם צידה לדרך?

ויובן, בהקדים את המעשה המובא בגמ' ב"ק (ק"ג), ששמואל קנה מגוי אחד מזרק זהב במחיר של מזרק נחושת, ואומרת הגמ' שהוא שילם ארבעה זוזים והבליע לו זוז אחד. ומשמע מהגמ', שלא רק ששמואל לא שילם את מחירו של מזרק זהב אלא אף את

מחירו המלא של מזרק מנחושת לא שילם. **ובששאלו** חכמי האומות את רבי נתן אדלר (מובא בספר 'תורת אמת', ויקרא כה, יד), כיצד עשה שמואל דבר כזה, הלא היה לו להודיע לגוי שטעה ולשלם לו מזרק של זהב, ולא רק שלא עשה זאת אלא אף את מחירו של מזרק נחושת לא שילם בשלימות?

ותירץ להם שמה שאמרה הגמ' שהבליע לו זוז אחד אין הכוונה שהוריד זוז אחד ממחירו אלא שהוסיף לגוי זוז אחד על המחיר של מזרק נחושת (והבליע פירושו שנתן זוז אחד יותר כמו שאמרו בגמ' סוכה לט. מבליע דמי אתרוג בלולב), ועשה כן כדי לבדוק האם הגוי גנב את המזרק, ועל כן מוכר הוא בזול, או שהכלי שלו וטעה בין נחושת לזהב. וכדי לבדוק זאת, הוסיף לו זוז. והיה אם הגוי יחזירהו, מוכח שהוא אדם ישר והכלי שלו, ואז יודיענו שהכלי מזהב ולא מנחושת וישלם לו את מחירו האמיתי, ואם הגוי לא יחזיר את הזוז המיותר, הרי שהוא גנב, וגם הכלי גנוב, ועל כן קנה את הכלי בסכום קטן, בכדי לחפש את בעליו ולהשיב לו את הכלי.

ועל פי זה יובן, שיוסף הסביר לעבדיו, שמאחר שהוא חושד אותם למרגלים, על כן הוא מחזיר להם את כספם כדי לבדוקם, שאם יחזירו את הכסף הרי שהם אנשים ישרים ונאמנים, וכפי שאמרו "כִּנְיָם אֲנַחְנוּ" (שם, יא), אך אם לא יחזירו, הרי זה סימן שהם רמאים, וממילא מתחזק החשד שמרגלים הם.

תרחם ציון לרבי **רפאל בן ציון הכהן** גרבא (תוניסיה), נתיבות, נלב"ע תשנ"ז

יוסף בירך את בנימין שיהיה גדול

וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת בְּנֵימִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הִזֵּה אֲחִיכֶם הֵקֵטֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלַי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִחְנֶנּוּ בְנֵי (מב, כט)

יש להבין, מה השייכות בין שאלת יוסף לאחיו "הִזֵּה אֲחִיכֶם הֵקֵטֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלַי", למה שאמר "אֱלֹהִים יִחְנֶנּוּ בְנֵי"?

ונראה לבאר בהקדים את הגמ' בב"מ (יב:), לא גדול גדול ממש, ולא קטן קטן ממש, אלא גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן, קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זהו גדול.

ומעתה יובן, שכאשר ראה יוסף את בנימין שהיה אז בן שלושים ושבע, והיו לו עשרה בנים, תמה על אחיו ושאל "הִזֵּה אֲחִיכֶם הֵקֵטֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלַי"? הרי אינו קטן בגיל, ובהכרח שכאשר אמרתם "וְהִנֵּה הֵקֵטֵן אֶת אֲבִינוּ" (בראשית מב, יג), כוונתכם היתה לומר, שמה שאנו קוראים לו "הֵקֵטֵן" זה בגלל שהוא "אֶת אֲבִינוּ" וסמוך על שולחנו. ולכן בירכו "אֱלֹהִים יִחְנֶנּוּ בְנֵי", היינו שה' יחון עליך ותוכל להתפרנס מיגיע כפיך ותיקרא גדול.

לקט שכחה לרבי **מסעוד בנימין** קהיר (מצרים), נלב"ע ת"ש

